

5. *Honcharenko S. U.* Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk / S. U. Honcharenko. – Kyiv : Lybid, 1997. – 376 s.
6. *Yvlyeva Y. A.* Metodoloho-teoretycheskye osnovy otsenочно-kryteryalnoi systemy mnohourovnevoi professionalnoi podhotovky [tekst] : avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk / Y. A. Yvlyeva. – SPb., 1998. – 45 s.
7. *Kalinin V. O.* Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia inozemnoi movy zasobamy dialohu kultur [tekst] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / V. O. Kalinin. – Zhytomyr, 2005. – 20 s.
8. *Lazareva E. N.* Systema dyahnostyky y korrektsyy professionalnoi deiatelnosti uchytelia [tekst] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk / E. N. Lazareva. – Yoshkar-Ola, 2000. – 16 s.
9. *Markova A. K.* Psykholohyia professyonalizma [tekst] / A. K. Markova. – M. : VLADOS, 1996. – 308 s.
10. *Onats O. M.* Teoretyko-metodychni osnovy stratehii upravlinnia rozvytkom profesiinoi kompetentnosti molodoho vchytelia v konteksti tematyky pidruchnyka dlia kerivnyka zakladu [tekst] / O. M. Onats // Problemy suchasnoho pidruchnyka. – 2014. – Vyp. 14. – S. 506–519.
11. Osvitnii menedzhment v umovakh zmin [tekst] : navch. posibn. / L. Kalinina, L. Karamushka, T. Sorochan, R. Shyian ta in. ; Za zah. red. V. Oliinyka, N. Protasovoi ta in. – Luhansk : Reznikov V. S., 2011. – 308 s.
12. Problemy metodolohyy systemnoho yssledovanyia [tekst] / redkol.: Y. V. Blauberh y dr. – M. : Mysl, 1969. – 455 s.
13. *Savchenko O. Ya.* Ob'yekty, funktsii i vydy kontroliu navchalnykh dosiahnen uchniv pochatkovykh klasiv [tekst] / O. Ya. Savchenko, T. M. Baibara // Pochatkova shkola. – 2002. – № 8. – S. 6.
14. *Sukhomlynskaia O. V.* Uchytel v sovremennom myre y eho rol v demokratyzatsyy obrazovanyia [tekst] : ucheb. posobyе / O. V. Sukhomlynska. – Kyev : KHPY, 1990. – 82 s.
15. *Raven J.* The Competencies Needed at Work and in Society. Collected Original Resources in Education, 1981. – 298 r.

Марина Мельник,

м. Київ, Україна

УДК 159.923.38

ПОРТФОЛІО ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ МЕТОД ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОБДАРОВАНОСТІ

В статье рассмотрены альтернативные методы диагностики одаренности: метод динамического оценивания, профессиональные пробы, метод портфолио. Описаны возможности метода портфолио при идентификации одаренной личности. Проанализированы современные подходы к трактовке понятия «портфолио». Раскрыты основные функции и типы портфолио. Охарактеризованы основные принципы использования метода при диагностике одаренности.

Ключевые слова: одаренность, психодиагностика одаренности, методы диагностики, портфолио.

The article analyzes the alternative methods of giftedness diagnostic: the method of dynamic assessment, professional tests, portfolio. The article describes opportunities of portfolio method in the identification of gifted person. Modern approaches to the interpretation of the term "portfolio" are analyzed. The basic functions and types of portfolio are analyzed. Author determined basic principles of using the method in the diagnosis of giftedness.

Key words: giftedness, psychological diagnostics of giftedness, diagnostic methods, portfolio.

Своєрідність досліджень проблеми обдарованості зумовлена суспільним замовленням та досягненнями психолого-педагогічної науки. На сьогодні необхідною умовою успішного розвитку сфер виробництва є розвиток інтелектуально-творчого потенціалу кваліфікованих працівників. Тому актуальною є оптимізація навчально-виховного процесу в ЗНЗ, спрямованого на ідентифікацію, супровід та підтримку обдарованих дітей і молоді. Необхідність та своєчасність такої діяльності визначено в нормативних документах. Зокрема, у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. наголошено на

необхідності забезпечення особистісного розвитку людини, згідно з індивідуальними здібностями та потребами, на основі навчання впродовж життя. Отже, актуальності набуває проблема психодіагностики обдарованості.

На сьогодні як в Україні, так і за кордоном, створено та активно використовують значну кількість діагностичних методик, що спрямовані на діагностику та прогнозування розвитку обдарованості. Однак вітчизняні науковці наголошують на відсутності загальноприйнятих теоретичних та методологічних засад психодіагностики обдарованості [5].

Аналіз публікацій з проблеми діагностики обдарованості свідчить про відсутність єдиних теоретичних та емпіричних підходів до ідентифікації обдарованої особистості. Значна кількість експериментальних даних і теоретичних доробок не надає можливості виокремити надійні критерії виділення індикаторів чи предикторів обдарованості [1]. На думку О. Шмельова, обернення емпіричного наслідку на індикатор можливої причини досліджуваного явища можна порівняти з логічною помилкою, де «на основі істинної імплікації в один бік (за формулою “Якщо А, то Б”) вважають істинною імплікацію й у протилежний бік (за формулою “Якщо Б, то А”)». Тобто істинна імплікація «обдаровані – нестандартно мислять, можуть генерувати оригінальні ідеї» стає хибною «ті, хто нестандартно мислить, генерує оригінальні ідеї, – обдаровані» [1].

У дослідженні проблеми обдарованості з початку ХХ століття до сьогодні науковці перейшли від розуміння обдарованості як високого рівня інтелектуального розвитку до уявлення про обдарованість як системи, що містить анатомо-фізіологічні задатки, когнітивні, мотиваційні та емоційно-вольові структури, а також інші компоненти. Зазначено, що під час діагностики обдарованості учнів необхідно враховувати взаємодію когнітивних та особистісних властивостей особистості [8].

Сучасні українські дослідники (О. Антонова, О. Бобир, Л. Данилевич, О. Зазимко, Д. Корольов, Р. Семенова та ін.) виділяють *внутрішній* і *зовнішній* критерії обдарованості. Внутрішній критерій обдарованості характеризується високим рівнем інтелекту та креативності, розвиненими спеціальними здібностями, професійними інтересами, наполегливістю тощо. Об'єктивним зовнішнім критерієм обдарованості, на думку дослідників, можна вважати успішність особистості в одній або декількох сферах. Важливими є також оцінювання експертів, тривалість діяльності у певній сфері.

В той же час у сучасній практиці домінує традиційний підхід до ідентифікації особистості як обдарованої на основі тестів інтелекту та здібностей, експертної оцінки, академічної успішності тощо. Такі методики дають змогу ідентифікувати лише незначний відсоток обдарованих. Для розв'язання означеної проблеми науковці вважають доцільним використання декількох методик, спрямованих на вимір одного і того ж конструкту [5].

Актуальним є теоретичне обґрунтування можливостей використання альтернативних підходів діагностики обдарованості поряд із традиційними методиками (тести інтелекту, здібностей, рейтингові шкали тощо). Останні містять метод динамічного оцінювання, професійні проби, метод портфоліо.

Метод динамічного оцінювання є варіантом стандартизації теорії Л. Виготського про зону найближчого розвитку. Він спрямований на оцінювання здатності дитини навчатися під керівництвом у форматі «тест – навчання – тест» та дає можливість ідентифікувати не лише актуальну, а й потенційну обдарованість.

Метод професійних проб (пробна діяльність) передбачає виконання досліджуваним комплексу елементів професійної діяльності під керівництвом фахівця (взяти інтерв'ю, написати комп'ютерну програму, підготувати план експерименту тощо) [5].

Метод портфоліо (від лат. *port* – сховище та *folium* – лист) можна використовувати як комплексний метод діагностики обдарованості, оскільки передбачає узагальнення різноманітної інформації щодо особистості. Зарубіжні дослідники доводять, що використання методу портфоліо у процесі діагностики обдарованості дозволяє виявити на 50 % більше потенційно обдарованих, аніж тести здібностей [10].

У сучасному ЗНЗ метод портфоліо набуває більшої популярності під час оцінювання навчальних досягнень, оскільки учні мають змогу самостійно узагальнити та продемонструвати шкільні та позашкільні здобутки. Це не є новим для вітчизняної педагогіки. Так, збір та узагальнення навчальних робіт було запропоновано ще на початку ХХ ст. в ролі альтернативи традиційному оцінюванню. На сучасному етапі поряд із терміном «портфоліо» синонімічно використовують також «папка індивідуальних досягнень», «портфель індивідуальних досягнень», «портфель навчальних досягнень» тощо.

Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблематики показав відсутність єдності науковців у трактуванні методу портфоліо. Портфоліо визначають як: систематичний збір напрацювань задля моніторингу знань та умінь учнів [9; 10]; узагальнення інформації задля документування досягнень учнів [8]; колекцію певної галузі [7]. Сучасні українські дослідники трактують його як один із способів узагальнення та оцінювання навчальних досягнень учнів за визначений проміжок часу [2].

Науковці наголошують, що портфоліо допомагає не лише здійснювати моніторинг навчальних компетенцій, а й відслідковувати особистісне зростання учнів, їх афективний та когнітивний розвиток (М. Фрай) [3], сприяє розвитку навичок рефлексії [4]. Отже, використання методу портфоліо дозволяє не лише відслідковувати індивідуальні навчальні успіхи впродовж певного проміжку часу, оцінювати результати і доповнювати дані традиційних форм контролю, а й здійснювати рефлексію та самооцінювання учнем власних досягнень. Таким чином, метод портфоліо не можна звужувати до вільного зібрання учнівських напрацювань. Дослідники виокремлюють два принципи використання методу портфоліо:

- зовнішній – ознайомлення оточуючих із власними здобутками, оцінювання значущості цих досягнень, а також визначення вчителями особливостей навчально-пізнавальної діяльності учня для оптимальної побудови освітньої траєкторії;
- внутрішній – розвиток власної особистості та досягнення подальших успіхів за умов підвищення мотивації та кращого розуміння себе [2].

Науковці виокремлюють три основних типи портфоліо: 1) *робіт* (творчі доробки, практичні завдання); 2) *документів* (офіційні документи); 3) *відгуків* (відгуки та рекомендації вчителів, батьків, самозвіти учнів).

Таким чином, портфоліо робіт ілюструє досвід учнів у навчально-пізнавальній, дослідницькій, творчій діяльності та надає можливість зробити висновок про набуті з певної сфери знання, уміння та навички. Портфоліо документів засвідчує індивідуальний розвиток учня та представляє його інтелектуальні, пізнавальні, творчі здібності на основі освітніх результатів (табелі, результати тестування, проходження курсів, грамоти тощо). Портфоліо відгуків містить рефлексію власної діяльності та свідчення експертів – науково-педагогічних працівників, учителів позашкільної освіти, тренерів, батьків (рецензії, резюме, висновки до творчих, наукових, дослідних робіт тощо). Зазначимо, що портфоліо може містити два або три вищеописані типи, тобто бути комплексним.

За метою використання виділяють портфоліо: досягнень, особистісного розвитку, презентаційне, проекту, кар'єрного просування тощо. За способом обробки та презентації інформації виокремлюють портфоліо в паперовому варіанті та електронне (е-портфоліо). За автором створення та ведення розрізняють портфоліо особистого створення, портфоліо зовнішнього створення (батьки, вчителі, тренери, вихователі тощо) та портфоліо колективного створення.

Дослідники виокремлюють такі функції зазначеного методу: *діагностична* (фіксація змін за обраний відрізок часу); *розвивальна* (забезпечення безперервного процесу освіти та самоосвіти); *рейтингова* (означення кількісних та якісних індивідуальних або групових досягнень); *змістова* (розкриття спектру виконаних учнем робіт); *мотиваційна* (заохочення до діяльності на основі відзначення результатів) [2].

Зауважимо, що педагогічна практика використання методу портфоліо робить акцент на зовнішній бік і трактує його як комплекс напрацювань для моніторингу знань та умінь, чим звужує можливості методу. Також актуальним є використання методу портфоліо як засобу

фіксації інтересів особистості, досягнень, підвищення мотивації особистості, розвитку навичок самопізнання та саморозвитку.

Так, С. Дж. Пейп та М. Чошанов підтверджують діагностичні можливості методу портфоліо, наголошуючи на тому, що його використання дозволяє перенести акцент у навчанні з констатації знань та умінь на потенційні можливості учня, інтеграцію кількісного та якісного оцінювання, а також розвиток навичок самопізнання та самооцінки [7].

Отже, портфоліо трактують як комплекс напрацювань, що ілюструють шкільні та позашкільні успіхи. Разом з тим цей метод передбачає організацію діяльності учня на підставі самоаналізу та самооцінювання власних досягнень, що дозволяє відслідковувати динаміку розвитку, ефективно планувати та оцінювати процес і результат навчання та саморозвитку, реалізовувати індивідуальну освітню траєкторію. Таким чином, метою портфоліо є узагальнення досягнень учнів у різних сферах діяльності.

Використання цього методу переносить акценти у навчально-виховному процесі: учень стає не лише об'єктом організованого педагогічного впливу, а й активним творцем власної програми саморозвитку та професійного зростання. До того ж, надання учням можливості ведення портфоліо та ознайомлення з основними правилами такої діяльності сприятиме активізації рефлексивних механізмів, розвитку ціннісно-сміслової сфери.

Отже, ведення портфоліо спрямовано на надання учням можливості виявити та оцінювати особливості, що можуть вплинути на навчання, майбутній професійний вибір. Важливими сферами самопізнання є: особистісно-характерологічні особливості, мотиваційно-ціннісна та емоційно-вольова сфери, здібності та обдарування особистості, сфери соціальних взаємовідношень і власного життєвого шляху. Ведення портфоліо стимулює учнів до пошуків відповіді на питання «Хто Я?» та «Який Я?».

Серед дослідників відсутня єдність у поглядах стосовно структури портфоліо. Вона зумовлена типом портфоліо і повинна відповідати меті та завданням його створення. Переважно науковці пропонують включення до портфоліо обов'язкових розділів і підрозділів з наданням учням можливості самостійно визначати зміст та об'єм наповнення, а також додаткових структурних елементів. Орієнтовно структуру портфоліо можна представити так:

- *вступ* (коротка біографічна інформація про себе, що може бути подана у різних варіантах: резюме, презентація, колаж тощо);
- *власні інтереси* (творчі доробки, практичні вправи, проекти, альбоми, ескізи тощо);
- *власні успіхи* (шкільні, позашкільні, особисті здобутки учня);
- *власні плани* (погляд на себе та власне майбутнє в освітній і професійній сферах);
- *щоденник самоаналізу* (аналіз власних можливостей та ймовірних бар'єрів на шляху досягнення мети, сильних і слабких сторін особистості; самооцінювання власних навчальних, творчих досягнень тощо);
- *підсумки* (узагальнення матеріалів портфоліо, що може бути представлено у формі завершального есе, дорожньої карти тощо).

Таким чином, ключовим під час підготовки портфоліо є принцип добровільності – учні можуть коригувати структуру портфоліо та самостійно вирішують, які матеріали включати до нього. Учень самостійно створює портфоліо, а педагогічні працівники лише допомагають організувати цей процес. Значну роль у створенні та веденні портфоліо відіграє мотивація. Учень повинен розуміти для чого йому вести ті чи інші розділи портфоліо та як їх наповнювати.

Здійснений аналіз дозволяє стверджувати, що портфоліо є методом аутентичного оцінювання індивідуальних досягнень учня за визначений проміжок часу. Це розширює традиційні підходи до діагностики обдарованості та сприяє розвитку таких якостей особистості, як здатність до самопізнання, самоосвіти та саморозвитку. Враховуючи доцільність орієнтації психодіагностики не стільки на констатацію поточного стану розвитку певних психічних якостей або властивостей, скільки на різноспрямовану психолого-педагогічну підтримку та розвиток особистості, необхідно враховувати можливості методу під час побудови індивідуальних траєкторій розвитку обдарованої

особистості. У такому разі метод портфоліо допомагає учням систематизувати та накопичувати знання, досвід, окреслювати напрями розвитку (наприклад, у майбутній професійній діяльності), працювати над індивідуальною освітньою траєкторією та об'єктивно оцінювати власні здобутки.

Використані літературні джерела

1. *Бобир О. В.* Особистісні характеристики юнацтва з різними формами обдарованості [текст] : дис. ... ступеня канд. психол. наук : 19.00.07 / О. В. Бобир. – Дніпропетровськ, 2005. – 198 с.
2. *Будко А. В.* Особливості здійснення контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів за допомогою альтернативних методів оцінювання: метод портфоліо [текст] / А. В. Будко // Теорія та методика навчання та виховання. – 2014. – Вип. 35. – С. 31–43.
3. *Вайс К. Г.* Оцінювання: методи дослідження програм і політики [текст] / пер. з англ. Р. Ткачук, М. Корчинської. – Київ : Основи, 2000. – 672 с.
4. *Гопкінз Д.* Оцінювання для розвитку школи [текст] / Д. Гопкінз ; пер. з англ. Г. Вець. – Львів : Літопис, 2003. – 256 с.
5. *Корольов Д. К.* Методологічні засади психодіагностики обдарованості: принципи, підходи та методи [текст] / Д. К. Корольов // Актуальні проблеми психології. – Т. 6. – Вип. 8. – 2012. – С. 23–51.
6. *Мельник М. Ю.* Вивчення особистісних чинників розвитку обдарованої особистості [текст] / М. Ю. Мельник ; Н. Ф. Федорова (гол. ред.) та ін. // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2016. – № 8 (51). – 226 с. – С. 5–8.
7. *Пейп Дж. С.* Учебное портфолио – новая форма контроля и оценки достижений учащихся [текст] / Дж. С. Пейп, М. А. Чошанов // Директор школы. – 2000. – № 1. – С. 75–82.
8. Теория и практика организации предпрофильной подготовки [текст] / под ред. Т. Г. Новиковой. – М. : АПКИПРО, 2003. – 320 с.
9. *Maurer R. E.* Designing alternative assessments for interdisciplinary curriculum in middle and secondary schools / R. E. Maurer. – Boston : Allyn and Bacon, 1996.
10. *Montgomery D.* Increasing Native American Indian involvement in gifted programs in rural schools / D. Montgomery // Psychology in the schools, 2001. – № 38. – P. 467–475.

Bibliography

1. *Bobyry O. V.* Osobystisni kharakterystyky yunatstva z riznymy formamy obdarovanosti [tekst] : dys. ... stupenia kand. psykhol. nauk : 19.00.07 / O. V. Bobyr. – Dnipropetrovsk, 2005. – 198 s.
2. *Budko A. V.* Osoblyvosti zdiisnennia kontroliu navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv za dopomohoiu alternatyvnykh metodiv otsiniuvannia: metod portfolio [tekst] / A. V. Budko // Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia. – 2014. – Vyp. 35. – S. 31–43.
3. *Vais K. H.* Otsiniuvannia: metody doslidzhennia proham i polityky [tekst] / per. z anhl. R. Tkachuk, M. Korchynskoi. – Kyiv : Osnovy, 2000. – 672 s.
4. *Hopkinz D.* Otsiniuvannia dlia rozvytku shkoly [tekst] / D. Hopkinz ; per. z anhl. H. Vets. – Lviv : Litopys, 2003. – 256 s.
5. *Korolov D. K.* Metodolohichni zasady psykhdiahnostyky obdarovanosti: pryntsypy, pidkhody ta metody [tekst] / D. K. Korolov // Aktualni problemy psykholohii. – T. 6. – Vyp. 8. – 2012. – S. 23–51.
6. *Melnyk M. Yu.* Vyvchennia osobystisnykh chynnykiv rozvytku obdarovanoi osobystosti [tekst] / M. Yu. Melnyk ; N. F. Fedorova (hol. red.) ta in. // Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti. – 2016. – № 8 (51). – 226 s. – S. 5–8.
7. *Peip Dzh. S.* Uchebnoe portfolio – novaia forma kontrolia y otsenky dostryzhenyi uchashchykhsia [tekst] / Dzh. S. Peip, M. A. Choshanov // Dyrektor shkoly. – 2000. – № 1. – S. 75–82.
8. Teoryia y praktyka orhanyzatsyy predprofylnoi podhotovky [tekst] / pod red. T. H. Novykovoi. – M. : APKyPRO, 2003. – 320 s.
9. *Maurer R. E.* Designing alternative assessments for interdisciplinary curriculum in middle and secondary schools / R. E. Maurer. – Boston : Allyn and Bacon, 1996.
10. *Montgomery D.* Increasing Native American Indian involvement in gifted programs in rural schools / D. Montgomery // Psychology in the schools, 2001. – № 38. – P. 467–475.